Neuvotteleva virkamies Sami Niemi
Asiantuntija Henna Väyrynen

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN VASTINE SUOMEN SUSIKANNAN HOITOSUUNNITELMAA KOSKEVAAN SELVITYSPYYNTÖÖN (O 19/2018 vp)

Yleistä

Maa- ja metsätalousministeriö on toimittanut lausunnon vuoden 2015 susikannan hoitosuunnitelman täytäntöönpanon edistymisestä. Tässä vastineessa ministeriö kuvaa tarkemmin susikannan hoitoon ja poikkeuslupamenettelyyn liittyviä reunaehtoja sekä kommentoi yleisellä tasolla asiantuntijakuulemisessa kertynyttä materiaalia. Lisäksi ministeriö kuvaa lyhyesti käynnissä olevan hoitosuunnitelmatyön edistymistä. Valiokunnan ministeriölle toimittamat asiantuntijalausunnot otetaan relevanteilta osiltaan huomioon hoitosuunnitelman valmistelussa.

Vastineeseen sisältyy liite: mmvk_O19_2018_Johdatus poikkeuslupaprosessiin_Niemi.PPTX

Taustalla oleva lainsäädäntö:

- Susi poronhoitoalueen ulkopuolella luontodirektiivin IV-liitteessä: edellyttää tiukkaa suojelua. Poronhoitoalueella liite V. Tavoitteena suotuisa suojelutaso
- Oikeuskäytäntö edellyttää sääntelyn kirjaamista sanatarkasti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Valvontamenettelyt muuttaneet lainsäädäntöä ja käytäntöjä Suomessa
- Luontodirektiivi on pantu täytäntöön metsästyslainsäädännössämme siten, että susi on aina rauhoitettu metsästyslain (615/1993) 37 §:n 3 momentin perusteella
- Tietyissä tilanteissa suden suojelusta voidaan poiketa: luontodirektiivin 16 artiklassa mainittujen poikkeusperusteiden nojalla, jotka edellyttävät, että poikkeukselle ei ole muuta tyydyttävää ratkaisua ja että poikkeus ei haittaa lajin suotuisan suojelun tason säilyttämistä sen luontaisella levinneisyysalueella. Metsästyslain 41 ja 41a §:t

Poikkeukset tiukasta suojelusta:

- Haittaa tuottavaan susiyksilöön voidaan puuttua Suomen riistakeskuksen poikkeusluvalla tai poliisin määräyksellä
- Suomen riistakeskuksen poikkeuslupamenettely on pääasiallinen menettely suurpetojen lopetuksessa
- Poikkeuslupien hakemisesta, poikkeamisen edellytysten arvioinnista, poikkeus luvan myöntämisestä ja lupamääräyksistä, poikkeusluvan voimassaoloajasta sekä poikkeuslupaan liittyvästä saaliin ilmoittamisvelvollisuudesta säädetään poikkeusluvista annetun valtioneuvoston asetuksella (452/2013)
- Ihmistä pelkäämättömät yksilöt tulee poistaa tehokkaasti ja nopeasti poliisiin toimesta
- Päätökset omaisuusvahinkoja aiheuttavien susien poistamisesta kuuluvat pääasiassa Suomen riistakeskuksen toimivaltaan
- Suomen riistakeskus voi poikkeuslupien lisäksi myöntää 1.8.2017 voimaan tulleen metsästyslain 41 § 2. momentin (10.7.2017/504) mukaan myöntää 41 a §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin poikkeusluvan suurpetojen karkottamiseen
- Poliisin toimintaohje ”Poliisin toiminta suurpeto- ja villisikatilanteissa” POL-2017-36246

- Vuoden 2014 alussa voimaan tulleen uuden poliisilain (872/2011) 2:16 § mukaan "Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni ja viimesijaisena keinona lopettaa eläin, joka aiheuttaa vaaraa ihmisen hengelle tai terveydelle tai huomattavaa vahinkoa omaisuudelle taikka vakavasti vaarantaa liikennettä. Eläin saadaan lopettaa myös, jos sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta sitä kohtaan."
- Poliisilla on ns. yksilöintivelvoite eli toimenpiteitä voidaan kohdistaa vain ja ainoastaan vaaraa aiheuttaneeseen eläinyksilöön
- Luontodirektiivi velvoittaa myös poliisia sen tulkitessa poliisilakia

Pakkotilasääntelystä

- Rikoslain 4 luvun, 5 § on pakkotilasäädös
- Esimerkiksi kotieläintä tai itseä voi puolustaa pakottavan vaaran torjumiseksi, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet

Susikannan hoitosuunnitelman ja susien poikkeuslupien taustalla oleva lainsäädäntö

Susi kuuluu Suomessa poronhoitoalueen ulkopuolella luontodirektiivin IV liitteen (yhteisön tärkeinä pitämät eläin- ja kasvilajit, jotka edellyttävät tiukkaa suojelua) lajeihin. Tämä edellyttää sutta koskevan tiukan suojelujärjestelmän käyttöönottamista sen luontaisella levinneisyysalueella ja kieltoa lajin yksilöitä koskevan tahallisen pyydystämisen tai tappamisen osalta.

Poronhoitoalueella susi kuuluu luontodirektiivin V liitteen (yhteisön tärkeinä pitämät eläin- ja kasvilajit, joiden ottaminen luonnosta ja hyväksikäyttö voi vaatia hyödyntämisen sääntelyä) lajeihin. Tämä luontodirektiivin IV liitteeseen verrattuna väljempi luokka ei myöskään mahdollista kontrolloimatonta metsästystä, sillä luontodirektiivin mukaisesti susiyksilöiden ottaminen luonnosta sekä niiden hyödyntäminen ei saa olla ristiriidassa suden suotuisan suojelun tason säilyttämisen kanssa.

Luontodirektiivi on täytäntöön pantu metsästyslainsäädännössämme siten, että susi on aina rauhoitettu metsästyslain (615/1993) 37 §:n 3 momentin perusteella. Tietyissä tilanteissa suden suojelusta on voitava poiketa. Poikkeaminen on mahdollista vain erityisen perustellusta syystä luontodirektiivin 16 artiklassa mainittujen poikkeusperusteiden nojalla **edellyttäen, että poikkeukselle ei ole muuta tyydyttävää ratkaisua** ja **että poikkeus ei haittaa lajin suotuisan suojelun tason säilyttämistä** sen luontaisella levinneisyysalueella.

Luontodirektiivin lisäksi on olemassa tulkintasisältö, joka on muotoutunut Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisujen sekä luontodirektiivin tiukkaa suojelua koskevan ohjeasiakirjan kautta. Suomessa luontodirektiivin vaatimukset on sisällytetty metsästyslakiin sekä valtioneuvoston asetukseen poikkeusluvista.

Luontodirektiivin 16 artiklassa mainittuja poikkeusperusteita ovat:
a) luonnonvaraisen eläimistön tai kasviston suojelemiseksi ja luontotyyppien säilyttämiseksi,
b) erityisen merkittävien vahinkojen ehkäisemiseksi, jotka koskevat viljelmiä, karjankasvatusta, metsiä, kalataloutta sekä vesistöjä ja muuta omaisuutta,
c) kansanterveyttä ja yleistä turvallisuutta koskevista tai muista erittäin tärkeän yleisen edun kannalta pakottavista syistä, mukaan lukien sosiaaliset ja taloudelliset syyt, sekä jos poikkeamisesta on ensisijaisen merkittävää hyötyä ympäristölle,
d) näiden lajien tutkimus- ja koulutus-, uudelleensijoittamis- ja uudelleenistuttamistarkoituksessa ja näiden tarkoitusten kannalta tarvittavien lisääntymistoimenpiteiden vuoksi, mukaan

lukien kasvien keinotekoinen lisääminen ja
e) salliakseen tarkoin valvotuissa oloissa valikoiden ja rajoitetusti yksilöiden ottamisen ja hallussapidon kansallisten toimivaltaisten viranomaisten määrittelemissä rajoissa.

Poikkeusluvat

Haittaa tuottavaan susiyksilöön voidaan puuttua Suomen riistakeskuksen poikkeusluvalla tai poliisin määräyksellä.

Niissä yleistä turvallisuutta heikentävissä tilanteissa, jotka eivät ole poliisilain soveltamisen näkökulmasta välittömiä, mutta jotka kuitenkin ovat toistuvia, on Suomen riistakeskuksella toimivalta arvioida tilannetta ja toimia metsästyslaissa säädetyin edellytyksin. Suomen riistakeskuksen poikkeuslupamenettely on pääasiallinen menettely suurpetojen lopetuksessa. Metsästyslain 37 ja 38 § säätelevät riistaeläinlajien rauhoittamista ja metsästyksen rajoittamista. Suomen riistakeskus voi kuitenkin poiketa näistä metsästyslain 41 §:n nojalla 41 a - 41 c §:ssä säädetyin edellytyksin. Tarkemmin poikkeuslupien hakemisesta, poikkeamisen edellytysten arvioinnista, poikkeusluvan myöntämisestä ja lupamääräyksistä, poikkeusluvan voimassaoloajasta sekä poikkeuslupaan liittyvästä saaliin ilmoittamisvelvollisuudesta säädetään poikkeusluvista annetun valtioneuvoston asetuksella (452/2013). **Poikkeuslupa** voidaan myöntää Suomen riistakeskuksen toimesta, jos poikkeusperuste on riittävä. Metsästyksen tulee kohdistua juuri vahinkoa aiheuttavaan yksilöön. Ensijaisesti Suomen riistakeskuksen tulee selvittää, onko poikkeusluvan myöntämisen sijaan olemassa muuta tyydyttävää ratkaisua.

Maa- ja metsätalousministeriö ohjaa ja valvoo Suomen riistakeskusta, jolla on riistahallintolailla (158/2011) annettu toimivalta myöntää riistaeläinten poikkeuslupia asetetun suurimman sallitun saalismäärän rajoissa. Vahinkoperusteisten susipoikkeuslupien myöntämiselle on aiempina vuosina asetettu yläraja maa- ja metsätalousministeriön asetuksella. Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä rajoitteista, koskien poikkeusluvan myöntämisperustetta, saalisyksilöiden sukupuolta ja ikää sekä pyyntialuetta. Velvoitetta tähän ei kuitenkaan ole. Maa- ja metsätalousministeriö päätti metsästysvuoden 2018-2019 osalta, että kevään kantaarvion perusteella ei aseteta ministeriön asetuksella suurinta sallittua saalismäärää sutta koskeville vahinkoperusteisille poikkeusluville.

Vastaava toimintamalli on käytössä jo suden kohdalla jo poronhoitoalueella sekä karhun ja ilveksen ns. vahinkoperusteisten poikkeuslupien kohdalla. Myös Ruotsissa on päädytty vahinkoperusteisten poikkeuslupien osalta samaan. Suurpetojen osalta jatkossa ministeriö asettaa suurimman sallitun saalismäärän karhun ja ilveksen kannanhoidollisen metsästyksen mitoittamiseksi sekä ahman metsästyksen rajoittamiseksi. Ministeriö pyrki tällä ratkaisulla rauhoittamaan suden ympärillä käytävää kiivasta keskustelua. Ministeriön aiemmin asettama suurin sallittu saalismäärä on usein koettu saalistavoitteeksi tai lupaukseksi poikkeuslupien määrästä, jota se ei kuitenkaan ole. Kyse on ollut vain ehdottomasta kokonaiskuolleisuuden ylärajasta.

Poikkeusluvat voidaan jakaa kahteen tyyppiin: kannanhoidollisiin poikkeuslupiin ja niin sanottuihin vahinkoperusteisiin poikkeuslupiin. Vuonna 2015 vahvistetussa hoitosuunnitelmassa yhtenä hankkeena oli suden kannanhoidollisen metsästyksen kokeilu vuosina 2015–2016. Arvioinnin johtopäätöksenä kokeiluhanketta ei jatkettu vaan todettiin, että metsästystä tulisi jatkaa eri tavoin säädeltynä. Asia on nyt Euroopan Yhteisön tuomioistuimen arvioitavana KHO:n ennakkoratkaisun vuoksi. Tulkinnalla saattaa olla vaikutusta myös karhun ja ilveksen metsästykseen.
Suomen riistakeskuksen poikkeusluvista on valitusoikeus alueellisilla luontojärjestöillä. Tätä oikeutta järjestöt käyttävät lähes säännöllisesti. Poikkeuslupien lainmukaisuus ja luontodirektiivin

mukaisuus tulee siis lähtökohtaisesti aina hallinto-oikeuden ja mahdollisesti myös Korkeimman hallinto-oikeuden arvioitavaksi.

Vuonna 2015 vahvistetun hoitosuunnitelman yhtenä hankkeena oli toimintakynnyksen kriteerien selvittäminen tilanteisiin, joissa susi tai sudet vierailevat asutuksen läheisyydessä. Kriteerien täyttyessä ongelmaan etsitään ratkaisuja tilannekohtaisen arvion perusteella, mikä tapahtuu poliisin tai Suomen riistakeskuksen johdolla, yhdessä paikallisten suurriistavirka-aputoimijoiden kanssa. Sekä poliisilain että metsästyslain mukaan ensisijaisena tavoitteena on löytää sellainen tyydyttävä ratkaisu, joka ei pakota suden tappamiseen (esim. karkoitus). Hoitosuunnitelmassa määriteltiin seuraavasti: ”Yksilö, joka on ihmistä pelkäämätön ja jota ihminen voi lähestyä toistuvasti ilman, että susi osoittaa pelon merkkejä on menettänyt ihmisarkuutta siinä määrin, että sen poistaminen tappamalla on suositeltava ratkaisu”. Ihmistä pelkäämättömät yksilöt tulee poistaa tehokkaasti ja nopeasti poliisiin toimesta.

Maa- ja metsätalousministeriön koolle kutsuman erävalvonnan yhteistyö-ryhmän linjausten mukaan päätökset omaisuusvahinkoja aiheuttavien susien poistamisesta kuuluvat pääasiassa Suomen riistakeskuksen toimivaltaan. Omaisuusvahinkoja aiheuttavat suurpedot tulisi siis poistaa riistakeskuksen päätöksellä silloin, kun poikkeusluvan kriteerit täyttyvät. Poliisilain 2:16 § mahdollistaa myös eläimen lopettamisen tilanteissa, joissa eläin aiheuttaa huomattavaa vahinkoa omaisuudelle. Hoitosuunnitelmassa todetaan, että lähtökohtana on, että koti- ja tuotantoeläimille aiheutuvia vahinkoja pyritään estämään ennalta.

Suomen riistakeskus voi poikkeuslupien lisäksi myöntää 1.8.2017 voimaan tulleen metsästyslain 41 § 2. momentin (10.7.2017/504) mukaan myöntää 41 a §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin poikkeusluvan mm. suurpetojen, kuten suden, häiritsemiseen (karkottaminen).

Poliisin toimintaohje

Poliisi on tehnyt toimintaohjeen ”Poliisin toiminta suurpeto- ja villisikatilanteissa” POL-2017-36246, jossa kuvataan poliisin toiminta suurpetojen kohdalla ja linjataan poliisin toimivaltuuksien käyttöä ja toimintaa suurpetotilanteissa.

Vuoden 2014 alussa voimaan tulleen uuden poliisilain (872/2011) 2:16 § mukaan "Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni ja viimesijaisena keinona lopettaa eläin, joka aiheuttaa vaaraa ihmisen hengelle tai terveydelle tai huomattavaa vahinkoa omaisuudelle taikka vakavasti vaarantaa liikennettä. Eläin saadaan lopettaa myös, jos sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta sitä kohtaan." Poliisin tehdessä 2:16 § perustuvia päätöksiä suurpetotilanteissa, kyse ei ole valituskelpoisesta hallintopäätöksestä vaan ns. tosiasiallisesta poliisin virkatehtävän hoitamisesta.

Poliisin toimintaohjeessa todetaan: ”Poliisilain soveltamisessa korostuu toimenpiteiden kohteen yksilöintivelvoite. Poliisilain toimenpiteitä voidaan kohdistaa vain ja ainoastaan siihen eläinyksilöön, joka vaaraa on aiheuttanut. Poliisin lopettamismääräystä ei täten voida kohdistaa esimerkiksi tietyllä alueella pihavierailuja tekevään susilaumaan tarkoituksella poistaa laumasta yksi nuori yksilö - vain riittävällä tarkkuudella yksilöity vaaraa aiheuttava eläinyksilö voidaan määrätä lopetettavaksi. Poliisilain 1:4 §:ssä säädetty vähimmän haitan periaate koskee myös eläimiin kohdistuvia toimenpiteitä. Suurpedon karkottamisoperaatio voi siten joissain tilanteissa olla eläimen lopettamista perustellumpi toimenpide ja lopetusmääräys on aina viimesijainen keino.”

Apulaisoikeusasiamiehen esiintuoman kannanoton (Dnro 612/4/04) mukaan luontodirektiivi velvoittaa myös poliisia sen tulkitessa poliisilakia. Poliisin toimintaohjeessa todetaan: ”Luontodirektiivillä olevan tulkintavaikutuksen mukaan kansallista lainsäädäntöä on tulkittava direktiivin tavoitteen toteutumista edistävällä tavalla, eli lopettamismääräystä harkittaessa on huomioitava määräyksen vaikutus lajin suojelun tasoon. Poliisilakia ei saa käyttää metsästyslain ja –asetuksen sekä luontodirektiivin säännösten kiertämiseen.”

Edelliseen liittyen voidaan kuitenkin huomauttaa, että oikeuskanslerin kannanoton mukaan valtiovallan tehtävänä on edistää sekä perustuslaissa taattuja ihmisten turvallisuutta että luonnon monimuotoisuutta, ja silloin, kun nämä tavoitteet joutuvat ristiriitaan, ensisijaisena on pidettävä ihmisten turvaamista petoeläimiltä (Dnro 11/21/98).

Apulaisoikeuskansleri on ottanut susien aiheuttamiin omaisuusvahinkoihin kantaa 27.11.2017 antamassaan ratkaisussa OKV/254/1/2016, jossa todetaan, että "koti- ja tuotantoeläimiin kohdistuva vaara ei sellaisenaan ole peruste poliisilain 2 luvun 16 §:n soveltamiselle, vaan säännöksessä edellytetään huomattavaa vahinkoa omaisuudelle". Täten voidaan pitää lähtökohtana, että pelkästään omaisuusvahinkoja aiheuttaneen suden toiminta ei aiheuta poliisille tämän ohjeen mukaista toimintavelvollisuutta.

Suomen pakkotilalainsäädännöstä ja maakuntalaki Ahvenanmaan maakunnan metsästyslain muuttamisesta

Ahvenanmaan maakunnan metsästyslain muuttamisesta annetussa maakuntalain 30a §:ssä säädettiin petoeläinten hyökkäysten estämisestä ns. akuuttina suojelumetsästyksenä omasta aloitteesta. Karhun, suden tai ilveksen hyökätessä kotieläimiä kohti, saa ryhtyä ensin pelottelutoimenpiteisiin, ja jos nämä eivät johda hyökkäykseen keskeytymiseen, eläimen saa tappaa. Asiasta säädetään tarkemmin lakiehdotuksessa (ks. lähde). Suurpedon tappaneen henkilön tulee myös ilmoittaa tapahtumasta poliisiviranomaiselle ja mahdollisimman pian maakunnalliselle hallinnolle. Maakuntalain 30 §:ssä säädetään Ahvenanmaan maakunnan hallituksen oikeudesta päättää 30 a §:ssä petoeläinten tappamiseksi säädettyjen toimenpiteiden rajoittamisesta, jos nämä vaikeuttavat otollisten eläinkantojen ylläpitämistä. Tasavallan presidentti päätti 5.10.2018 korkeimman oikeuden esittämillä perusteilla määrätä maakuntalain raukeamaan. Korkeimman oikeuden lausunnossa tuotiin mm. esille, että 30 b § ei sisältänyt riittäviä perustavia säännöksiä 30 a §:ssä säädettyjen toimenpiteiden rajoittamiseksi. Tämän lisäksi 30 b § vaikutti korkeimman oikeuden mukaan ongelmalliselta perustuslaillisesta näkökulmasta, kun maakunnan hallitus valtuutetaan päätöksellä tekemään poikkeuksia maakuntalain säännöksistä.

Lisäksi korkeimman oikeuden lausunnon mukaan maakuntalain 30 a § ja 30 b § muodostavat EU-oikeudellisesta näkökulmasta kokonaisuuden. Jos maakuntalain 30 a §:ssä säädettyjä toimenpiteitä ei 30 b §:n mukaan voida rajoittaa, on ilmeistä, että lainsäädäntö johtaa ristiriitaan unionin lainsäädännön ja maakuntalainsäädännön välillä. Korkein oikeus on lausunnossaan katsonut, että maakuntalain 30 b § johtaa lainsäädäntövallan ylitykseen.

Suomessa pakkotilasta säädetään rikoslaissa. Vuonna 2015 vahvistetussa susikannan hoitosuunnitelmassa todetaan pakkotilasääntelyyn liittyen, että itseä, toista tai omaisuutta voi puolustaa tietyin ehdoin pakkotilan perusteella. Rikoslain 4 luvun, 5 § on pakkotilasäädös. Esimerkiksi kotieläintä tai itseä voi puolustaa pakottavan vaaran torjumiseksi, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet. Edelleen hoitosuunnitelmassa todetaan, että ”Suomen rikoslainsäädäntö antaa nykyisellään mahdollisuuden pakkotilan nojalla suojata omaisuutta, kuten kotieläintä tai ihmisiä suden hyökkäykseltä.” Arvio pakkotilasäännösten sovellettavuudesta perustuu aina tapauskohtaiseen kokonaisharkintaan.

Poliisihallituksen kirjeessä poliisilaitoksille (POL-2018-162) otsikkona ”Suden hyökkäys – pakkotila” tuodaan esille, että suden hyökätessä koiran kimppuun kyseeseen voi tulla pakkotila. Kirjeessä todetaan, että ”Poliisi esitutkintaviranomaisena ei voi kuitenkaan määritellä sitä, milloin kyseessä on ollut rikoslain tarkoittama pakkotila. Jos rauhoitettu susi tapetaan tai sitä haavoitetaan ja tilanteessa vedotaan pakkotilaan, poliisilla ei lainsäädännön mukaan ole muita vaihtoehtoja kuin tehdä asiasta rikosilmoitus ja suorittaa esitutkinta.” Esitutkinnan jälkeen tapaus menee syyttäjän harkintaan. Syyttäjä voi tehdä asiasta syyttämättäjättämispäätöksen ”ei rikosta” -perusteella tai nostaa syytteen, jolloin tuomioistuin asiaa tutkiessaan lähtökohtaisesti arvioi, onko vastuuvapausperustetta (pakkotila) ollut olemassa. Viime vuosilta on olemassa sekä syyttäjien että tuomioistuimen päätöksiä siitä, että joissain tapauksissa koiran tai tuotantoeläimen kimppuun hyökännyt rauhoitettu peto on ollut pakkotilatekona luvallista ampua.

Viime vuonna oli kolme pakkotilatapausta, jossa susi tapettiin, mutta niistä ei tullut seuraamuksia poliisitutkinnan jälkeen.

Kansallisessa lainsäädännössämme on siis rikoslaissa tällä hetkellä huomioitu tilanteet, joissa esimerkiksi henkilö joutuu puolustamaan itseään tai omaisuuttaan. Johtopäätöksenämme on, että esimerkiksi kotieläimen tai koiran suurpedolta puolustamista koskevat tilanteet on jo huomioitu kansallisessa lainsäädännössämme. Kyseisistä tilanteista säätäminen metsästyslain piirissä Ahvenanmaan tapaan olisi siis tarpeetonta ja päällekkäistä lainsäädäntöä. Lisähuomiona voidaan myös mainita, että Ahvenmaalla noudatetaan Suomen rikoslakia ja siten siihen liittyvää pakkotilasääntelyä.

Lähteet:

Kansallisen suurpetopolitiikan kehittämisarviointi, Pohja-Mykrä Mari ja Kurki Sami (2014)

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Suomen susikannan hoitosuunnitelma (2015), MMM

Suomen susikannan hoitosuunnitelma taustaosio, 2015, MMM

Poliisin toimintaohje suurpeto- ja villisikatilanteissa , POL-2017-36246

Suden hyökkäys - pakkotila, Poliisihallituksen kirje, POL-2018-162

”Susien kannanhoidollisen metsästyksen arviointi valmistunut – metsästys jatkuu muutoksin”, tiedote, MMM : *https://mmm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/susien-kannanhoidollisen-metsastyksen-arviointi-valmistunut-metsastys-jatkuu-muutoksin*

Ahvenanmaan maakuntalain lakiehdotus: https://www.lagtinget.ax/arenden/LF%2020%7C2017-2018/lagforslag-fran-alands-landskapsregering-lf-20-2017-2018-48232

Tasavallan presidentin esittely 5.10.2018 (Ahvenanmaan maakuntalait) https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f805df17f

”Budjettiriihestä lisärahoitus Länsi-Suomen susikannan seurantaan – suden hoitosuunnitelma päivitetään laajassa yhteishankkeessa”, tiedote (MMM): https://mmm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/budjettiriihesta-lisarahoitus-lansi-suomen-susikannan-seurantaan-suden-hoitosuunnitelma-paivitetaan-laajassa-yhteishankkeessa